

УДК 321.323:81.272(477)

Г. П. ЄВССЄВА

ДЕРЖАВНА МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Розглянуто необхідність здійснення системи державних заходів, спрямованих на подолання мовного бар'єру між Євросоюзом та Україною.

Ключові слова: державна мовна політика, Євросоюз, мультилінгвізм, мовний бар'єр, принцип підготовки “рідна мова плюс дві іноземні”.

In view of this it is necessary to exercise the entire system of state measures aimed at overcoming language barriers between the EU and Ukraine.

Key words: state language policy, European Union, multilingualism, language barriers, training principle “mother tongue plus two foreign”.

Остаточне визначення зовнішньополітичної орієнтації України в напрямку інтеграції до європейської спільноти відкриває нові перспективи для економічного, соціального й інтелектуального прогресу, зміцнення позицій держави в міжнародній системі координат. Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробника тощо. У політичному аспекті європейська інтеграція детермінує модернізацію правового поля Української держави, демократизацію її політичної і інституціональної систем. Співробітництво з ЄС сприятиме наближенню соціальних умов України до високих європейських стандартів. У культурно-цивілізаційному аспекті євроінтеграція – це шлях до активізації взаємообміну між українською та західноєвропейською гуманістичною культурами, одночасне становлення України як інтегрованої частини глобального суспільства, так і національної держави. Об'єктивні закономірності формування і функціонування нації єдині для всіх народів. Під впливом своєрідності об'єктивно-суб'єктивних чинників цей процес має в кожній країні свої специфічні особливості. Ці особливості відображаються в національному і проявляються на рівні культурного розвитку, зокрема в головному його компоненті – мовному просторі. Саме тому на сучасному етапі для України дуже важливо привести у відповідність до європейської традиції власне законодавство щодо функціонування мов у державі.

Науковці в галузі державного управління разом із соціолінгвістами повинні запропонувати поетапний алгоритм таких можливих і доцільних кроків через упровадження державних механізмів реалізації та контролю державною мовною політикою в Україні, які повинні сприяти подоланню мовного бар'єру між Україною та країнами – членами ЄС. Проблеми регулювання мовних відносин у суспільстві, вплив екстралінгвальних факторів на формування державної мовної політики здавна були об'єктом вивчення як мовознавчих, так і політичних наук, що відображено у працях О. Куця [6], Л. Масенко [8], Р. Белла [4], А. Мейє [9], Й. Гердер [5], Н. Мечковської [10], Л. Нагорної [11], Ю. Шевельова [14], Ж. Шевчук [15], І. Лопушинського [7] та ін. У даному контексті в деяких із зазначених праць висвітлюється досвід мовної політики

в окремих державах ЄС. Проте досвід мовної політики загалом на просторі Європейського Союзу, на нашу думку, досліджено недостатньо.

Мета статті – дослідити мовні відносини між країнами – членами ЄС та визначити пріоритетні напрямки державної мовної політики України з огляду на основні тенденції мовного простору Євросоюзу.

Досліджуючи мовну політику ЄС, можна зробити умовний поділ на інституційну та позаінституційну за суб'єктами та об'єктами реалізації, на наднаціональну, національну та регіональну за рівнями реалізації. З огляду на її багаторівневність і багатоаспектність мовна політика ЄС розвивається з різною швидкістю та в різних напрямках.

Активність Євросоюзу в мовній сфері набула концентрованого вираження в концепції мультилінгвізму, яка є і політичним гаслом, і програмою дій ЄС. Декларується, що метою Євросоюзу в мовній сфері є збереження мовної різноманітності та сприяння оволодінню іноземними мовами громадянами ЄС. Створена в 2008 р. Єврокомісією Група високого рівня з мультилінгвізму (*Commissions High Level Group on Multilingualism*) так визначила поняття багатомовності: “Співіснування різних мовних спільнот усередині однієї географічної або геополітичної зони або політичної спільноти; здатність суспільств, інститутів, груп та індивідів регулярно спілкуватися більше ніж однією мовою” [12].

У межах інституційної мовної політики перша директива Європейського співтовариства, яка визначила офіційні мови, була прийнята в 1958 р. (Regulation № 1/58). Вона визначила датську, французьку, німецьку та італійську мови першими офіційними та робочими мовами ЄС. З того часу разом зі збільшенням країн-членів об'єднання збільшувалась кількість офіційних і робочих мов. Сьогодні в ЄС менша кількість офіційних мов, ніж країн-членів. Це пов'язано з тим, що в деяких з них державні мови однакові. Наприклад, у Бельгії державними мовами є голландська, французька та німецька; на Кіпрі більшість населення розмовляє грецькою, яка вже має офіційний статус. До приєднання кожна країна-кандидат визначає, якою з державних мов, якщо їх декілька, відбуватиметься спілкування з інституціями ЄС. Згода щодо цього питання зазначається між ЄС та кожною країною в Акті про приєднання.

Законодавчі та важливі або цікаві із суспільної точки зору документи перекладаються на всі 23 мови. Інші документи (наприклад, спілкування з національними урядами, рішення, які безпосередньо стосуються окремих індивідів або груп, кореспонденція) перекладаються тільки на ті мови, яких вимагає ситуація. У межах інституцій ЄС існує різний мовний режим. Наприклад, Європейська Комісія для внутрішніх потреб використовує три мови – англійську, французьку та німецьку. Англійська є робочою мовою Європейського Центрального Банку. Члени ж Європейського парламенту потребують перекладу багатьох документів на рідні мови, тому його робота є з самого початку багатомовною. У переважній більшості європейських держав основоположні принципи мовної політики визначаються в їхніх конституціях, насамперед шляхом визначення офіційної (державної) мови або мов. Сьогодні в 45 державах Європи (включаючи Росію й Туреччину) статус офіційних (державних) мов, які застосовуються на всій території держави, мають 40 європейських мов.

На регіональному рівні питання щодо використання інших мов, на яких

говорять у країнах-членах, але які не є офіційними мовами ЄС, вирішуються окремо. Так, наприклад, за домовленістю з урядом Іспанії, деякі тексти перекладають на мови регіонів країни (каталонську, валенсійську, галісійську, баскську). Люксембурзька мова (державна мова Люксембургу), а також регіональні мови деяких країн-членів, такі як уельська, саамська, сардинська, бретонська, не висувались урядами відповідних країн-членів на статус офіційних мов ЄС.

Аналіз документів та останніх подій дає підстави констатувати, що ставлення до мовної політики в ЄС змінилось в бік надання їй більшої уваги. У 2007 р. зростання її значущості внесло зміни й до структури Єврокомісії. Якщо раніше ця політика була у сфері відповідальності Комісара ЄС з освіти, тренінгів, культури та мультимедіуму (цю посаду з 2004 р. обіймає Ян Фігель), то 1 січня 2007 р. створено окрему посаду Комісара ЄС з мультимедіуму. Зараз її обіймає Леонард Орбан з Румунії. Виокремлення в окрему посаду відповідальної особи котра, опікується мовними питаннями в ЄС ще раз підкреслює про важливість цього питання не тільки в плані забезпечення повноцінної комунікації, але в першу чергу забезпечення мовних прав кожного громадянина Євросоюзу. З огляду на це основними магістральними напрямками розвитку мовної політики в ЄС, як зазначає Н. Пелагеша, є такі:

- вивчення іноземної мови впродовж життя;
- поліпшення викладання іноземних мов;
- створення сприятливого середовища для вивчення мов [12].

Вивчення двох іноземних мов (з робочих мов ЄС: англійської, французької, німецької) надасть можливість громадянам України швидше подолати мовний бар'єр та інтегруватися в європейський простір. Розбудова освітніх систем за принципом “рідна мова плюс дві іноземні” вже реалізуються в реформах дошкільної та початкової освіти Естонії, Франції, Німеччини, Литви, Словенії та Іспанії. У школах вводять “європейські секції” (*European sections*), відвідуючи які, учні отримують можливість вивчати більше іноземних мов та в яких особливу увагу приділено європейській співпраці.

Відповідно до статистики, в Україні англійською мовою володіють лише 1,4 %, французькою 1,1, німецькою 0,4 % населення [15]. Інтернаціоналізація освіти та впровадження реформ згідно з Болонським процесом відбувається дуже повільно. У жодному з прийнятих у період незалежності нормативно-правовому акті, який стосується мовної проблематики, не зазначена необхідність реалізації певних заходів, спрямованих на євроінтеграцію України та перспективу повернення України до європейського соціокультурного простору. Документи, які були прийняті в Україні останнім часом [2], чи ті котрі обговорюються [1], ані конкретних дій, ані загальних тенденцій не мають. Двадцять років курсу на євроінтеграцію не сприяли виведенню України з панросійського соціокультурного простору, який продовжує розвиватися на основі російської мови, яка виконує функцію *lingua franca* для пострадянської спільноти. На відміну від освітньої практики більшості країн ЄС, у Національній доктрині розвитку освіти від 2002 р. передбачено “практичне оволодіння хоча б однією іноземною мовою” [3], хоча резолюція, що рекомендувала країнам – членам ЄС запровадити викладання двох іноземних мов, була прийнята в ЄС ще в 1984 р.

Попри досить тривалий курс на євроінтеграцію Україна залишається відокремленою від ЄС мовним бар'єром. Його подолання не артикульоване в

якості державного завдання в жодному нормативно-правовому акті. Більшість громадян держави не володіють жодною з робочих або офіційних мов спільноти, що на практиці означає відсутність можливості як для отримання інформації про ЄС, так і здатності долучитися до європейського комунікативного простору. На відміну від країн – членів ЄС в Україні подолання мовного бар'єру не забезпечує освітня система. З огляду на це необхідним є здійснення цілої системи державних заходів, спрямованих на подолання мовного бар'єру між Євросоюзом та Україною. А відтак, одним з пріоритетів державної мовної політики треба визначити подолання мовного бар'єру між Україною та Європейським Союзом, про що має бути зазначено в Концепції державної мовної політики України; на прикладі країн – членів ЄС оголосити вивчення іноземних мов в Україні політичним пріоритетом; внести зміни до Національної доктрини розвитку освіти, де буде зазначено обов'язковість вивчення не менше двох іноземних мов.

Література:

1. Закон України “Про мови” № 1015-3 / Внесений на розгляд у ВР народними депутатами О. Єфремовим, П. Симоненком. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
2. Концепція державної мовної політики внесеної на розгляд Національною комісією зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права : Указ Президента України від 15 лютого 2010 р. № 161/2010. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/10486.html>
3. Національна доктрина розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>
4. Белл Р. Социолінгвістика. Цель, методы, проблемы / Р. Белл. – М. : Международные отношения, 1980. – С. 222.
5. Гердер Й. Трактат о происхождении языка=Abhandlung uber den Ursprung der Sprache / Й. Гердер ; Г. Ю. Бергельсон (пер. с нем.), В. М. Жирмунский (вступ. ст.). – 2-е изд. – М. : URSS. ЛКИ, 2007. – С. VII–LIX, 133–157.
6. Куць О. Мовна політика в державотворчих процесах України : [навч. посіб. для поглибленого вивчення студ. проблем політології] / О. Куць. – Х. : ХНУ ім. В. Каразіна, 2004. – 276 с.
7. Лопушинський І. Формування та реалізація державної мовної політики в галузі освіти України: досвід, проблеми та перспективи : [монографія] / І. Лопушинський. – К. ; Херсон : Олд-плюс, 2006. – 456 с.
8. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Л. Масенко. – К. : ВД “КМ Академія”, 2004. – 164 с.
9. Мейе А. Сравнительный метод в историческом языкознании / А. Мейе ; Б. В. Горнунг (ред.), А. В. Дилигенская (пер.), Б. В. Горнунг (предисл.), М. Н. Петерсон (ред.). – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1954. – 99 с.
10. Мечковская Н. Б. Общеязыкознание: Структура и социальная типология языков : [учеб. пособ.] / Н. Б. Мечковская. – М. : Наука, 2007. – С. 312.
11. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика. Діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. Нагорна. – К. : ІПЕД НАН України, 2005. – С. 240.
12. Пелагеша Н. Мовна політика як інструмент розвитку комунікативного простору Європейського союзу. Аналітична записка / Н. Пелагеша. – Режим

доступу : <http://www.slideshare.net/eu4ukr/1-2010-4417103>

13. *Шевчук Ж.* Мовна політика в Україні (кінець 50-х початок 90-х рр. XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук / Ж. Шевчук. – К., 2001. – 178 с.

14. *Шевельов Ю.* Українська мова в першій половині двадцятого століття [1900–1941]. Стан і статус / Ю. Шевельов. – Чернівці : Рута, 1998. – 207 с.

15. Статистичні дані щодо мовної компетенції українців. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Надійшла до редколегії 10.01.2011 р.